

Etika a morálka

Úvod do morálneho uvažovania

Predmet: *Filozofia a etika v ošetrovatel'stve*

Študijný program: Ošetrovatel'stvo

Mgr. Juraj Čáp, PhD.

Prezentácia č. 8

Predporozumenie morálnej stránky ľudského života

povinnosť, morálne, nemorálne, amorálne, dobro, zodpovednosť, zlo, svedomie, cnosť, česť, ušľachtilosť, hedonizmus, zakázané, prikázané, nerest, norma, princíp, vina, súciti, ľútosť, vernosť, zrada, výčitka, pravidlo, sloboda, trest, spravodlivosť, pokora, oddanosť, slušnosť, pravdovravnosť, nezištnosť, pomoc, dôstojnosť, právo, diskriminácia...

V etike často ide o ťažko nemerateľné fenomény.

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote *Morálne hodnotenie*

PRIMÁRNE HODNOTENIE

- **Konaniu** (správaníu) človeka pripisujeme morálnu hodnotu (ukradol – pomohol)

SEKUNDÁRNE HODNOTENIE

- **Osobám** pripisujeme morálnu hodnotu (poctivý / klamár)
- **Sociálnym inštitúciám** a ich fungovaniu pripisujeme morálnu hodnotu

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote: *Dobro / zlo – svedomie*

Každý „akosi“ rozoznáva **rozdiel medzi dobrom a zlom.**

Každý „akosi“ vie, že **by sme mali konať dobro a nekonať zlo.**

Predpoklad, že máme **poznanie a svedomie.**

Otázka: Čo je dobro a čo je zlo?

- môže byť otázkou diskusie (dialógu)

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote: *Sloboda*

Predpokladáme, že človek je slobodná bytosť (do určitej miery).

Vyberá si, či bude konať TAK alebo INAK alebo sa ZDRŽÍ konania.

Vždy ide o **VOL'BU**.

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote

Zodpovednosť

Očakávame, že sa **môžeme pýtať**, prečo človek konal TAK a nie INAK.

Mám **motív** – mám **zodpovednosť** = mám „povinnosť“ niest' následky.

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote: *Sociálny aspekt*

Zväčša sa morálne súdy týkajú niečoho **medziľudského**.

Vzťah k **spravodlivosti**.

Tendencia chápanie **ľudí ako** medzi sebou **rovnocenných** (v morálnej oblasti).

Moje záujmy ↔ záujmy druhých ľudí.

Tušíme, že z dlhodobého hľadiska je medziľudská kooperácia nutná.

Prvky predporozumenia – morálka v našom živote: *Vlastná hodnota*

Hodnota a **dôstojnosť** človeka.

Sebaúcta + rešpekt druhých:

- Môžeme sa kompromitovať sami pred sebou, ale aj diskvalifikovať pred druhými („stratiť tvár“).
- V takomto prípade sa náš vzťah k sebe samým dostáva do krízy (znížená sebaúcta + hanba).

Základné otázky v etike

Ako sa máme rozhodovať?

Čo máme / nemáme robiť?

Ako máme žiť?

Čo je morálne / nemorálne?

Čo je dobré / zlé?

DOBRO / ZLO

Základné otázky v etike

Individuálna rovina problému (Ja)

- *Ako mám žiť svoj život?*

Sociálna rovina problému (My)

- *Ako máme žiť naše životy v komunite?*

Morálka a etika

Synonymá – rovnaký význam

- morálka = etika
- etické = morálne = mravné

Rozdielny význam slov

Morálka a etika – rozdielny význam

Morálka – pravidlá, príkazy, hodnoty, normy, obyčaje, zvyky (akceptované spoločnosťou), ktoré majú viesť ku konaniu, ktoré sa považuje za dobré.

Etika – kritická reflexia morálky, analyzuje podmienky a možnosti konania (rozhodovania), zaoberá sa zdôvodniteľnosťou a formuláciou morálnych noriem, a analýzou morálnych výrokov.

Etika a morálka

Slovo *etika* – (latinsky) *etos* = zvyk, názor, charakter, spôsob myslenia.

Morálka je to, čo robíme – čím žijeme.

Etika = filozofická disciplína – **praktická filozofia** – zakladateľ: Aristoteles.

Etika

Etika – kritická reflexia morálky, analyzuje podmienky a možnosti konania (rozhodovania), zaoberá sa zdôvodniteľnosťou a formuláciou morálnych noriem, a analýzou morálnych výrokov.

Etika sa zaoberá analýzou morálky / morálok – teoretická činnosť.

Etika

Etika nie je nezávislá od ostatných filozofických disciplín.

Zodpovedanie etických otázok je závislé na gnozeológii, metafyzike...

Zároveň odkazuje mimo filozofiu ku každodennému životu.

Použitie jazyka v etike

Deskriptívne vety – opisujú fakty – čo je:

- Koná tak a tak.

Preskriptívne (normatívne) vety – hodnotia, vyzývajú, prikazujú, predpisujú – čo má byť:

- Malo by sa konať tak a tak.

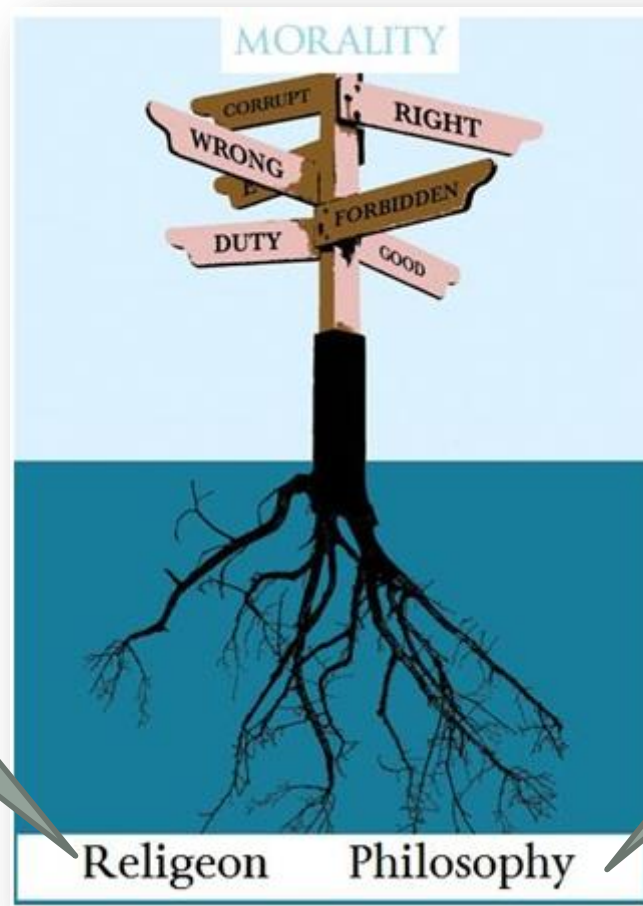

ETIKA

Filozofická a náboženská (teologická) etika

Náboženstvo –
viera (prevažne).

Poznanie toho, čo
od nás chce Boh.

Filozofia –
racionalita
(prevažné).

Dôsledne
racionálne
uvažovať o
morálnych
princípoch.

Filozofická a náboženská (teologická) etika

Rozdiel je vo východisku (koreňoch).

Filozofická etika – **rozum** / cit – sloboda – autonómia.

Náboženská etika – **zjavenie a viera** / rozum / cit – teocentrický charakter – vzťah k bohu.

- Niekedy zhoda medzi rozumom a zjavením.
- Niekedy rozpor medzi rozumom a zjavením.

Predpoklady morálky

Reflexia
predporozumenia

Predpoklady – aby sme mohli hovoriť o morálke

Nutnosť rozhodovať sa a konať.

Slobodné (autonómne), zámerné vôľové (intencionálne) konanie – zodpovednosť.

Poznatelnosť morálnych princípov (hodnôt), ktoré sú racionálne zdôvodniteľné.

Nutnosť rozhodovať sa a konať

Pred otázkou AKO MÁME KONAŤ? stojíme v každom okamihu. Každá nová situáciu ju znovu predpokladá, na každom kroku životom na ňu musíme znovu a nevyhnutne odpovedať, bez toho aby nás nejaká moc mohla zbaviť jej páľčivosti, preniesla cez jej nutnosť.

Nicolai Hartman

Sloboda

Vonkajšia sloboda

- Bez vonkajšieho nátlaku.
- Právo na slobodu.
- V určitých oblastiach môžem hovoriť, konať, veriť, učiť to, čo chcem.

Sloboda

Vnútrotná sloboda

- Človek určuje smer konania sám (**autonómia – sebadeterminácia**) a to aj v podmienkach obmedzenej vonkajšej slobody (napr. politický väzeň, chorý človek).

Poznatel'nost' morálnych princípov

Poznanie a vôľa („chcenie“):

- na základe poznania zisťujem, čo je dobré,
- na základe vôle konám, aby som poznané realizoval.

Morálne princípy, povinnosti a normy – **hodnoty** sú **racionálne zdôvodniteľné**.

Na ich základe je konanie posudzované ako **morálne / nemorálne**, alebo je **ospravedlniteľné / neospravedlniteľné**.

Prípád etického uvažovania

Vodič dostane infarkt za volantom auta a zomrie. Auto sa nekontrolovane stočí na chodník a zabije chodca.

Je vodič zodpovedný za zabitie človeka?

Morálne uvažovanie

Poznanie

Čo o prípade vieme?

- o podmienkach (okolnostiach – situačný kontext).
- o možnostiach konať.

Sloboda

Aké sú možnosti konania?

- autonómnosť (obmedzená/neobmedzená).
- motivácia – posudzujeme nie len skutok ale aj motív.

Zodpovednosť.

Logika (racionalita)

- argumentácia *Prečo?* – otázka ospravedlniteľnosti

Etika nám ponúka „nástroje“ na uvažovanie o morálnych problémoch.

Ciele morálneho uvažovania

Eliminovať nejasnosti – **vyjasniť problém.**

Veľakrát **nedáva** správnu **jednu odpoveď.**

Väčšinou **existuje viac** správnych alebo nesprávnych **odpovedí.**

Človek si musí **vybrať** medzi nimi a nieť zodpovednosť za voľbu!

Etika nevedie ľudí, k (teoretickým) záverom ale **vedie k rozhodnutiam.**

Základné kategórie morálneho jazyka

Dobro a zlo

Čo máme na mysli keď o
nejakom správaní povieme,
že je dobré alebo zlé?

Dobro a zlo – Otázky

Závisí na mojom názore alebo je to objektívne?

Čo má spoločné dobrý nôž a dobrý človek?

Existuje najvyššie dobro?

Dobro – charakterizovanie (Čo to môže byť?)

Dobro – morálne správne konanie = konám, tak ako mám.

Keď je naša snaha (dosiahnutie slasti) v **súlade s princípmi** (povinnosťami).

Dobré je to, čo nás **teší, uspokojuje, prináša šťastie, radosť, je konštruktívne**.

Dobré môže byť **špecifická vlastnosť vecí** (ako napr. ostrosť).

Dobré môže byť **vzťahová vlastnosť** medzi hodnotiteľom a hodnoteným (ako napr. priateľstvo).

Zlo – charakterizovanie (Čo to môže byť?)

Zlo – morálne nesprávne konanie – konám, ako by som nemal.

Keď je naša snaha (dosiahnutie slasti) **odporuje (princípom)** povinnosti.

Zlo je **nedostatok dobra**.

Zlo je to, čo **škodí, prináša utrpenie a bolesť**, je **neprospešné, neužitočné**, to čo je **deštruktívne**.

Zlé je to, čo je **nežiaduce**, čo je sankcionované.

Zlé je to, po čom **prežívame hanbu alebo vinu**.

Dobro a zlo

Dualita alebo kontinuita?

Môže byť niečo zlé v istom čase a dobré v inom?

Dobré a zlé

1	2	3	4	5
veľmi zlé	zlé	ani zlé ani dobré	dobré	veľmi dobré

ALEBO

- **Zlé alebo dobré** – iná možnosť neexistuje!

Princípy

To, z čoho niečo vzniká – základná myšlienka – maxima – imperatív.

= Východisko = prazáklad = prvopočiatok = **vedúca idea = základné pravidlo konania** = pôvod = počiatok = maxima = **základná norma = najvyššia zásada** = najvyššie hľadisko = predpoklad.

Princípy – povinnosti – príklady

Desatoro prikázaní podľa Biblie.

Štyri budhistické pravdy.

Kantov mravný imperatív.

- Konaj tak, aby maxima tvojej vôle mohla platiť ako princíp všeobecného zákonodarstva.

Sociálny princíp.

- Čo možno najväčšie šťastie pre čo možno najviac ľudí.

Normy

Morálne normy určujú: **čo majú ľudia robiť, ako sa majú správať (konat')** – je konkrétnejšia ako princíp.

Morálna norma je buď **prikazujúcim, zakazujúcim** alebo **odporúčajúcim** vyjadrením k dosahovaniu morálnej hodnoty.

Nie iba to čo je, ale **požaduje to, čo má byť**.

Morálna norma je norma správania sa človeka.

- Spravidla sankcionovaná verejnou mienkou alebo zákonom.

Cnosť

Cnosť je morálne pozitívna (charakterová) vlastnosť človeka.

Je získaná (dosiahnutá úsilím) schopnosť konať dobro v zhode medzi princípmi (povinnosťami) – rozumom a sklonmi (vášňami).

Opakom je nerest.

Krot' svoje vášne! Čím? Vôľou a rozumom.

Svedomie

Základ **morálneho usudzovania** človeka o sebe samom a o iných ľuďoch; **schopnosť poznať morálne hodnoty** a požiadavky, ktoré z nich plynú.

Schopnosť **rozoznávať dobro od zla**, správne od nesprávneho pokiaľ ide o vlastné konanie.

Prejavuje sa **pocitom záväznosti** (povinnosti), **odlišným od pocitu vonkajšieho donútenia**.

Svedomie

Obsahuje všeobecné platné princípy (povinnosti).

Tieto sú dané rozumu.

Svedomie aplikuje princípy na konkrétne situácie.

Motivačný horizont – prečo, sme sa tak rozhodli?

Svedomie je autonómne – nikto nás nemôže k niečomu zaviazať, ak mi sami nemáme vedomie, že sme k tomu zviazaný.

Svedomie (*Akvinský*)

Morálne princípy – prirodzené, nemenné.

Svetonázor – získané, premenlivé.

Reálna situácia – premenlivé.

Svedomie

Ak aplikujeme princípy (povinnosti) na konkrétne situácie, môžeme to robiť.

- **Pred činnom** – čo mám robiť?
- **Po činne** – konal som správne?

Morálne konanie = konanie podľa najlepšieho vedomia a svedomia.

Etické teórie

Teologické (náboženské) teórie

Utilitarizmus

Deontológia – Kant

Etika cností

Teologické (náboženské) teórie

Morálka je dôležitou zložkou náboženstva.

Boh ustanovuje morálne princípy.

Sväté knihy pomáhajú s orientáciou v tom, čo je dobro a čo je zlo.

Konanie dobra je v súlade s Božou vôľou a naopak.

Utilitarizmus (*Bentham, Mill*)

Posúdenie
morálky
na
základe:

- **Konzekvencionalistický princíp**
 - **Princíp následkov:** posudzujeme: čo konanie prinesie (konkrétne).
 - **Princíp užitočnosti:** prospešnosť
 - **princíp hedonizmu:** uspokojenie potrieb a záujmov – slasť, šťastie, radosť – tolerantné uspokojenie.
- **Sociálny princíp (*summum bonum*):** čo možno najväčšie šťastie, pre čo možno najväčší počet ľudí.

Deontologická etika – Kant

Kant – zdôvodnenie morálnych princípov a povinnosti na základe rozumu..

Vôľa a konanie by mala byť založená morálnych princípoch.

Kategorický imperatív (bez ohľadu na situáciu).

Konaj tak, aby maxima tvojej vôle mohla platiť ako princíp všeobecného zákonodarstva.

Konaj tak, aby si mohol chcieť, aby všetci konali, tak ako ty teraz.

*Konaj tak, aby si sa správal k ľudstvu ako k svojej osobe, k osobe druhého ako k účelu a **nikdy ako k prostriedku**.*

Morálka nezávislá na výsledkoch a ich dôsledkoch.

Rekapitulácia

Utilitarizmus / deontológia:

<http://www.phgfoundation.org/tutorials/moral.theories/index.html>

Etika cnosti

Prečo sa mám správať morálne?

Máme CHARAKTER – výchova

Cnosť (Latinsky: *virtus*, Grécky: ἀρετή „arete“) = morálne pozitívna (charakterová) vlastnosť človeka.

Etika cnosti

ctnost
zdatnost
areté

– **dianoetická**

– v tom,
co je
neměnné

– **chápání principů**
(nús tón archón)
– **věda** (epistémé)
– **moudrost** (sofía)

– v tom,
co je
měnitelné

– umění (techné)
jako ctnost vytváření (poiein)
– **rozumnost** (fronésis)
jako ctnost jednání (prattein)

– **mravní**
(etická)

– **obecná**

– **statečnost** (andreia)
jako ctnost vznětlivosti (thymoeides)
střed mezi opovázlivostí a zbabělostí
– **uměřenost** (sófrosyné)
jako ctnost dychtivosti (epithymétikon)
v protikladu k nevázanosti

– v zacházení s
penězi a majetkem

– **štědrost** (eleutheriotes)
střed mezi marnotratností a lakomstvím
– **velkorysost** (megaloprepeia)
střed mezi okázalostí a malicherností

– v poměru
k vážnosti a cti

– **velkomyslnost** (megalopsychia) střed mezi nadutostí a malomyslností
– **zdravá ctižádost** (filotimia) střed mezi příliš mnoho a příliš málo
– **mírnost** (praotes) střed mezi příliš mnoho a příliš málo

– ve **styku s druhými**

– **pravdivost** (alétheia) mezi vychloubavostí a ironií
– **slušnost/humor** (eutrapelia) mezi šaškovstvím a upjatostí
– **přívětivost** (filia) mezi lichocením a svárlivostí

– v **politickém životě**

– **spravedlnost** (dikaiosyné)

a ďalšie teórie

• ...

DEJINY ETICKÉHO MYSLENIA

V EURÓPE A USA

Literatúra

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994.

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha: SPN, 1991.

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979.

Dejiny etického myslenia v Európe a USA. Ed. A. Remišová. Bratislava: Kalligram, 2008.

HARTMANN, N. *Struktura etického fenomenu*. Praha: ACADEMIA, 2002.

KANT, I. *Kritika praktického rozumu*, Bratislava: Spektrum. 1990.

LIESMANN, K., ZENNATY. *O myšlení*. Olomouc: Votobia, 1994.

RICKEN, F. *Obecná etika*. Praha: OIKOYMENH, 1995.

TUGENDHAT, E. *Přednášky o etice*. Praha: OIKOYMENH, 2004.